

Vývoj školství v českých zemích v letech 1774-1918

Michal Šimáně

Ústav pedagogických věd

Filozofická fakulta

Masarykova univerzita

Školství před reformami Marie Terezie

- Pod kontrolou katolické církve
 - Jezuité
 - Piaristé
- V pobělohorské době se stát o vzdělávání a výchovu téměř nezajímá

- Na venkově školy téměř zanikly; poddaní nemají zájem (souvisí i s utužením nevolnictví)
- Všeobecná gramotnost na velmi nízké úrovni

Nástup Marie Terezie k moci

- Nástup Marie Terezie k moci v r. 1740
 - Válka o rakouské dědictví
 - Sedmiletá válka

Školství v období tereziánských a josefínských reforem

- *Studijní dvorská komise* ve Vídni r. 1759
- R. 1770 vydán dekret Marie Terezie:
Das Schulwesen ist und bleibt allzeit ein Politikum

- R. 1774 vydán

Allgemeine Schulordnung

- Johann Ignaz von Felbiger (supervizor)

- Školy triviální, hlavní a normální
- Zavedení všeobecné školní povinnosti

„rádi bychom viděli, aby rodiče své děti posílali...”

- Ferdinand Kindermann a jeho propojení výrobní práce dětí s vyučováním (praktická činnost v rámci výuky)
- Vliv církve v této době omezen
 - Zřizovány generální semináře
 - Určen pouze výchovný cíl
- Preparandy – ústavy pro přípravu učitelů
- V průběhu 13 let (1774-1787) se v Českých zemích výrazně zvýšila všeobecná vzdělanost obyvatelstva

- R. 1775 vydán Studijní plán pro latinské školy (gymnázia)

Reakce proti josefínským reformám

(Období 1790-1848)

- 1790 – zrušeny generální semináře
- 1795 – vytvořena Opravná dvorská studijní komise ve Vídni
- 1805 – vydán „**Schulkodex**“
- Řídí se zásadou:
 - „**Rakousko nepotřebuje lidi učené, ale dobré podanné**“
oproti josefínskému požadavku:
„**šťastného člověka a užitečného občana**“

- 1809 – vydán tzv. „**gymnaziální kodex**“

Události 1848/1849

- Pád Metternicha a odstoupení císaře Ferdinanda I.
- Ústupky vůči obyvatelstvu (zrušena cenzura a přislíbena ústava)
- Otázka státoprávního postavení českých zemí + jazyková otázka = hlavní témata české politiky
- Zrušena robota
- Nástup Františka Josefa I. na rakouský trůn
- Vytvoření Ministerstva veřejného vyučování

- Karel Slavoj Amerling

- Snaha o prosazení reformy školství, která by zohledňovala i česku jazykovou otázku
- Ve 40. letech založil v Praze vzorovou školu Budeč
 - Vyučování zde výhradně česky
 - Součástí chemické laboratoře, dílny i nemocnice
 - Probíhá i výchova a vzdělávání žen
 - Vydává časopis Posel z Budče
- Lidová univerzita pro výchovu národních učitelů, vzorných průmyslníků, vzdělaných vychovatelek, matek a hospodyň

Reforma středního školství 1848 - 1849

- **Nástin organizace rakouských gymnázií a reálék**
(reforma vyhlášena 1849)
 - Autoři: Exner a Bonitz
- vytvořeno 8-třídní gymnázium, vyučovalo se klasickým jazykům (latině, řečtině – velké % obsahu), ale *latina již nebyla jazykem vyučovacím*
- zavedena **maturitní zkouška** opravňující absolventa ke vstupu na univerzitu
- vznik tzv. reálék (6-ti třídní); obsah: přírodovědné předměty, moderní jazyky
- základ **diferenciace středního školství** - směr *humanitní (gymnázia) a přírodovědecko-technický (reálky)*

Období Bachova absolutismu 1852-1860

- **Konkordát z roku 1855** mezi Rakouskem a Vatikánem
 - Školy se dostávají do vlivu katolické církve

Události let 1866-1867

- Prusko – Rakouská válka
 - Bitva u Sadové (Hradec Králové)
- Vznik Rakouska – Uherska
 - Vydání nové tzv. **prosincové ústavy**
 - Podle článku 19 tohoto zákona[1] „Všechny národové ve státě mají rovné právo, a každý **národ má neporušitelné právo chovati a vzdělávati národnost i řeč svou**“
 - článek číslo 17, který nařizoval: „Věda a její nauka jsou svobodny. Každý **občan státní má právo ústavy vyučovací a vychovávací zřizovati a na nich vyučovati**, prokázal-li zákonným způsobem k tomu svoji **způsobilost...státu náleží v příčině veškerého vyučování a vychovatelství právo nejvyššího řízení a dozoru**“
 - [1] Plné znění zákona v němčině viz *Reichgesetzblatt für Kaiserthums Oesterreich*. Wien: K.k. Hof- und Staatsdruckerei, 1867, s. 394-396.

Zákon z roku 1869 (Hasnerův zákon)

- *zákon č. 42 ř. z.*
- vytvořena soustava národního školství (obecných a měšťanských škol)

- děti od 6 do 14 let byla vyhlášena povinnost osmileté školní docházky na následujících zásadách (bez úlev):
- Věda a vyučování jsou svobodné.
- O náboženské vyučování pečuje církvev, státu náleží vrchní dozor.
- Všechny hlavní jazyky (v případě českých zemí jazyk německý a jazyk český) jsou si rovny.
- Jako administrativní a dozorčí orgány se zřizují zemské, okresní a místní školní rady.

- místo triviálních škol vznikaly osmileté obecné školy (neumožňovaly pokračovat v dalším vzdělávání,...)
- ...jejichž vyšší stupeň představovaly tříleté, později čtyřleté měšťanské školy
- umožněno zakládat soukromé a církevní školy

- do konce 19. století byl v českých zemích prakticky odstraněn ***analfabetismus***

UČITELÉ

- učitelé se vzdělávají na čtyřletých učitelských ústavech (*pedagogiích*) jednotně pro národní školy, náklady hradí stát
- rozšířen obsah: např. tělocvik, zeměpis, dějepis aj.

- 4-leté (původně tříleté) *učitelské ústavy* přijímaly uchazeče, kteří absolvovali měšťanskou nebo nižší střední školu, dosáhli 15 let věku a vykonali přijímací zkoušku
- *zkouška dospělosti* opravňovala k funkci podučitele nikoliv však ke studiu na vysoké škole
- Po 2-leté úspěšné praxi konal podučitel před komisí *zkoušku učitelské způsobilosti* a mohl být ustanoven definitivně na obecné škole

- Po tříleté praxi měl možnost dosáhnout **zvláštní zkouškou způsobilost pro měšťanské školy** jako **odborný učitel** v některé ze čtyř skupin:
 1. vyučovací jazyk, zeměpis, dějepis,
 2. přírodopis, fyzika, chemie a matematika,
 3. kreslení s psaním, deskriptivní geometrie, matematika,
 4. vyučovací jazyk, druhý jazyk, tělesná výchova.
- Absolventky ženských učitelských ústavů po provdání nesměly učit – ***učitelský celibát***

- stanovena nejvyšší *úvazková míra* na 30 hodin týdně
- nejvyšší *počet žáků ve třídě* mohl být 80
- určeno *pravidelné vyplácení služného* učitelům a přiznáno právo na penzi.

Novela školského zákona z r. 1883

- Obsahuje 160 ustanovení
- Vedla ke snížení úrovně vzdělávání dětí z nemajetných vrstev
 - Obnovuje úlevy pro děti a omezuje vyučování
 - Významný vliv získává opět církve